

Esipuhe

Ihmistieteissä käsitteitä ei voi määritellä yksiselitteisesti samaan tapaan kuin luonnontieteissä. Opettajaksi opiskellessa on hämmentävää huomata, että tutkijat saattavat käyttää samaa käsitettä eri merkityksissä. Onkin mieletöntä yrittää omaksua käsittemääritelmiä ehdottomina ja pohtimatta niitä: käsitteiden ymmärtäminen vaatii niiden erittelyä ja niiden välisten suhteiden selvittelyä. Usein kielenkäyttö tietyn tutkimuskohteen yhteydessä saadaan selkeäksi, kun onnistutaan määrittelemään tähän kohteeseen liittyvien käsitteiden keskinäiset suhteet. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö joku toinen voisi käyttää samoja käsitteitä toisella tavalla. Toisaalta ei myöskään voi sallia välinpitämätöntä kielenkäyttöä, vaikka yhtenäisyyttä ei olekaan mahdollista saavuttaa.

Opetuksen tutkimuksen alueella terminologia eli oppisanasto on ongelmallinen. Opetustapahtuma ilmiönä on monimutkainen ja monisyinen, ja sitä voidaan lähestyä useasta eri näkökulmasta. Suomalainen kielenkäyttö periytyy keskieurooppalaisesta didaktiikasta, joka on saksalaisperäistä. Vaikka vanhoja termejä jää sivuun alan kehittyessä, jää silti jäljelle runsaasti sellaisia, joiden alkuperä ja merkitys ovat hämärtyneet. Eräs tällainen keskeinen termi on didaktiikka, jolla perinteisesti tarkoitetaan opetusta tarkastelevaa tiedettä ja oppia, opetustiedettä ja opetusoppia.

Samalla kun saksalainen vaikutus tiedemaailmassamme on vähentynyt ja anglosaksinen ylivalta tullut sen tilalle, kielenkäyttökkin on saanut uusia virikkeitä. Didaktiikka-termin käyttö on jäämässä vähemmälle paljolti sen takia, että sillä ei ole englanninkielistä tieteellistä vastinetta. Itse asiassa sen kääntäminen englanniksi ei ole mahdollista, eivätkä englanninkieliset kollegat näytä hyväksyvän sitä sellaisenaan sanastoonsa. Arkisessa englannin kielessä se on väheksyvä ja suorastaan asioita vääristävä: *didactic instruction* viittaa autoritaariseen opettamiseen, ja sitä käytetään pelkästään negatiivisessa merkityksessä. Se tarkoittaa siis hyvin eri asiaa kuin suomalaisessa tai saksalaisessa terminologiassa. Opetus ilmiönä on kuitenkin yleismaailmallinen – samat asiat vain ilmaistaan eri tavoin eri puolilla maailmaa. Esimerkiksi pedagogiikka ei ole terminä yhtä ongelmalli-

nen, ja sen käyttö onkin yleistynyt selvästi. Ongelmatonta senkään käyttäminen ei silti ole.

Opetus on myös tutkimusalue, jolla normatiivinen tarkastelu on osa käytäntöä. Uudet suuntaukset tuovat mukanaan myös uusia termejä tai antavat aiemmille uusia merkityksiä. Tällaista on tapahtunut erityisesti konstruktivismin yhteydessä. Tutkijan näkökulmasta erilaiset suuntaukset ovat mielenkiintoisia, ja mielenkiintoista on myös se, miten holtittomasti ja perustelemattomasti käsitteitä eri suuntauksissa voidaan käyttää. Varmaan niin tapahtuu tarkoituksetta, osittain siksi, että opetuksen kokonaisuuteen ei ole perehdytty riittävästi. Tässä suppeassa kirjassa yritän osaltani selkiyttää ja täsmentää alueen kielenkäyttöä – niin toivon.

Teksti pohjaa pitkäaikaiseen toimintaani kasvatustieteen opettajana ja tutkijana. Sisältö on pohdittu läpi monia kertoja kollegojen kanssa keskustellessa ja opiskelijoiden kanssa luennoilla. Erityisesti haluan kiittää Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksen Opetuksen tutkimuskeskuksen tutkijoita mielenkiintoisista pohdinnoista.

Joulukuussa 2003

Pertti Kansanen